

Україні тощо), що потребують подальшої розробки для вдосконалення якості навчально-виховного процесу в українських вищих навчальних закладах.

### **Література**

1. Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Міністерства культури і туризму України "Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання молоді" від 27.10.2009 р. №3754/981/538/49.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава : Полтавський вісник, 1994. – 194 с.
3. Дорошенко Е.Ю. Розвиток фізичної культури в Україні (др. пол. XIX початок XX століття) : навч. посіб. / Е.Ю. Дорошенко, Л.В. Потапова. – Запоріжжя : ЗДУ, 2003. – 104 с.
4. Золочевський В.В. Організація та методика проведення масових фізкультурно-спортивних заходів у системі фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи в навчальних закладах : навч. посіб. / В.В. Золочевський, О.Г. Шалєпа. – Х. : Харк. гуманітарно-педагогічний ін-т, 2008. – 120 с.
5. Кириченко О.В. Виховання старшокласників на військово-козацьких традиціях у процесі допризовної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / О.В. Кириченко. – Донецьк, 2006. – 248 с.
6. Рашидова С.С. Виховання почуття патріотизму старшокласників на культурно-художніх традиціях Донбасу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / С.С. Рашидова ; Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля. – Луганськ, 2007.
7. Степанюк Є.І. Студентський спортивний рух: історія і сучасність / Є.І. Степанюк, О.М. Вацеба. – Л., 2003. – 60 с.
8. Філь С.М. Історія фізичної культури : навч. посіб. / С.М. Філь, О.М. Худолій, Г.В. Малка. – Х. : ОВС, 2003. – 160 с.

ЗУБЦОВА Ю.Є.

## **МОДЕЛЬ СФОРМОВАНOSTІ ПАТРІОТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

Патріотизм – надзвичайно складне явище духовного життя, яке відображається в особистій та суспільній свідомості людей, об'єднуючи їх і виступаючи вирішальним чинником усвідомлення особистістю загальнолюдських цінностей. Новий час вимагає від школи змісту, форм і методів патріотичного виховання, адекватних сучасним соціально-педагогічним реаліям.

На сучасному етапі розробкою організаційно-педагогічні засади громадянської освіти вивчають П.В. Вербицька, Н.П. Дерев'янка, Т. Єлагіна, Ю.І. Завалевський, Л.О. Рехтета, М.В. Рудь, П.І. Корінна. Питання формування національної культури школярів досліджували Н.Ю. Дем'яненко, Н.С. Побірченко, Я.І. Журецький. Проблему патріотичного виховання висвітлювали В.В. Івашковський, В.К. Кіндрат, В.І. Каюков, В.О. Коваль, О.Г. Коркішко, П.В. Онищук, М.С. Павленко, Р.Р. Петронговський та ін.

Аналіз останніх публікацій свідчить, що, незважаючи на достатню кількість досліджень з розвитку патріотизму особистості, недостатньо ви-

вчено в сучасній науці формування патріотичної свідомості та патріотичних якостей саме молодших школярів.

*Метою статті* є складання умовного соціально-психологічного портрета учня молодших класів – патріота.

У ході дослідження ми визначили такі аспекти сформованості патріотичних якостей учнів-початківців:

- наявність загальнолюдських цінностей як основи становлення патріотизму особистості;
- любов до сім'ї, предків, родинних звичаїв та традицій;
- шанобливе ставлення до Батьківщини, рідної мови, культури, історії українського народу; засвоєння основ правової культури.

Ми вважаємо, що суть процесу становлення патріотичної культури молодших школярів полягає у формуванні певних якостей (з урахуванням вікових особливостей), наявність яких буде сприяти розвитку патріотичної свідомості підлітка-патріота, юнака-патріота, громадянина-патріота. Отже, пропонуємо:

- виділити систему патріотичних якостей в учнів-початківців;
- визначити критерії та показники, за якими можна з'ясувати динаміку розвитку тієї чи іншої патріотичної якості особистості.

Згідно з нашими уявленнями, патріотична якість – це соціально-психічна властивість особистості, яка виявляється в єдності патріотичних почуттів особистості, знань, що характеризують предметно-операційну сторону патріотизму та суспільно корисної діяльності. Отже, ми досліджували проблему моделі сформованості патріотичних якостей через наявність знань патріотичного змісту, патріотичних почуттів, тобто певного ставлення до справ патріотичного змісту та патріотично спрямованої діяльності, а саме готовності молодшого школяра діяти відповідно до свого розуміння та ставлення.

По-перше, визначаючи соціально-психологічні характеристики учня-патріота, розглядаємо їх відповідно до загальнолюдських цінностей, тому що справжній патріотизм включає в себе повагу до інших народів і країн, їх національних звичаїв і традицій. Саме тому учень-патріот повинен знати моральні норми й дотримуватися цих норм та цінностей у суспільстві, цінностей, які мають бути притаманні всім людям без урахування національної належності. Не можна уявити собі справжнього патріота, який би нехтував поняттями *добро, чесність, скромність, справедливість, ввічливість, толерантність, милосердя, взаємодопомога, співпереживання, працелюбність* тощо.

Отже, розуміння учнем загальнолюдських цінностей відображає знання правил та норм, які утворюють певний спосіб життя і являють собою ідеальну модель поведінки особистості. Моральні поняття детермінуються знаннями, які учні отримують, вивчаючи навчальні предмети, у позаурочний час та звичайно в сім'ї. Молодший школяр має розуміти сутність та важливість таких настанов, як “не бреші”, “допомагай молодшим”, “поважай дорослих”, “будь ввічливим” тощо. Учні мають знати й

дотримуватися правил та норм поведінки в школі, громадських місцях і вміння давати оцінку фактам та явищам суспільного життя. Про високий рівень показників розуміння змісту загальнолюдських якостей молодшого школяра можна говорити, якщо учень здатний описувати моральні вчинки, переживання, почуття в ситуаціях морального вибору. До того ж вміння логічно обґрунтовувати вибір між добром та злом, взагалі розуміти, що є добром і злом у суспільстві.

Але знання загальнолюдських цінностей не робить людину добрішою й кращою. Такі знання є лише передумовою розвитку моральної свідомості. Навчитися добру, справедливості, співпереживанню на уроці неможливо, але прищепити інтерес до вищих цінностей, розвинути інтелектуальне підґрунтя моральної культури можна. Таким чином, важливо не тільки повідомити певні моральні знання, а й викликати емоційне ставлення до відповідних явищ. Усвідомлення прийняття загальнолюдських принципів і норм пов'язано з усвідомленням зразків моральної поведінки та сприяє формуванню моральних оцінок і вчинків.

Маючи певний запас знань загальнолюдської культури, зовнішній вплив суспільства набуває індивідуального значення для конкретного школяра, формує суб'єктивне ставлення до певних (моральних чи аморальних) вчинків. Добро та зло, як найбільш загальні поняття моральної свідомості, мають відображати відношення людини до навколишнього середовища. Отже, молодший школяр в ідеалі має виявляти позитивне ставлення до всього, що співвідноситься із загальнолюдськими принципами та ідеалами, а емоційне засудження викликає зневажання моральними цінностями й вимогами.

У свою чергу, на суб'єктивному позитивному ставленні дитини до моральних цінностей, на добрій волі та сумління має бути заснована, перш за все, діяльність особистості. Душевна щедрість, доброта, чуйність, правдивість, працьовитість – такі якості, мають бути в ідеалі притаманні особистості.

У процесі соціалізації молодший школяр набуває досвіду моральної поведінки. Так, у ході навчання молодші школярі включаються в колективну діяльність, де також іде процес засвоєння моральних норм та одночасно відбувається процес застосування набутих знань у конкретних ситуаціях морального вибору. Діяльність у дусі поваги до загальнолюдських цінностей має орієнтуватися не на особисту вигоду, користь та схвалення, а на переконання в істинності моральних цінностей. Повага до старших, безкорислива допомога рідним, близьким – такий внутрішній саморегулятор поведінки повинен спиратися на здатність особистості до добровільного вибору певного вчинку та слідуванню вимогам совісті.

Таким чином, молодший школяр має не тільки усвідомлювати вирішальне значення загальнолюдських цінностей, а й активно втілювати їх у повсякденному житті, у ставленні до інших людей, виявляти такі моральні цінності, як доброта, справедливість, правдивість, працелюбство, толерантність, щирість, повага до інших людей, відповідальність. Безумовно, названі характеристики, що фактично стали ціннісними орієнтирами людей,

не тільки вказують на загальний рівень моральної культури, а й відіграють важливу роль у визначенні її громадянської позиції та виявленні патріотичних якостей.

Безперечно, сім'я як первинна ланка суспільства посідає провідне місце у формуванні загальнолюдських якостей у цілому та патріотичних рис особистості зокрема. Саме тому, розглядаючи аспект формування поваги до сім'ї та предків, ми зазначаємо: людяність, повага до старших та сімейних традицій, первинні навички самообслуговування – все це закладається в родині. З раннього віку дитина засвоює норми поведінки людей, які її оточують, насамперед близьких: батьків, бабусь та дідусів. Таким чином, важливо виховувати батькам дитину так, щоб у дорослому віці людина сприймала, аналізувала дійсність, не забуваючи про моральні та духовні цінності, закладені попередніми поколіннями.

Які ж саме соціально-психологічні особливості щодо сім'ї повинні бути сформовані в молодшого школяра, що позитивно вплинуть на становлення патріотичних якостей особистості?

У період раннього дитинства формуються перші уявлення, з яких у подальшому виникає образ Батьківщини, засвоюються перші правила, за якими живуть люди, на ґрунті яких пізніше сформуються патріотичні якості й почуття громадянськості. Проявом розуміння дітьми культури стосунків у сім'ї є усвідомлення дітьми важливості знань свого родоводу. Учень має знати, що наші корені – в історії та традиції сім'ї. У свою чергу, сім'я, зберігаючи свої традиції, зберігає й національні. Справді, якщо учень знає історію своєї сім'ї, сімейні звичаї, свій родовід, то він буде вивчати досвід історичного розвитку суспільства.

Сформованість поваги до сім'ї має характеризувати позитивне ставлення школярів до оточуючих. Так, дитина має відчувати почуття щирої любові до батьків, рідних, роду. До того ж у дитини має сформуватися бажання наслідувати та шанувати родинно-побутові традиції, культуру рідного міста чи села. Майбутнього патріота має відрізнити почуття обов'язку та відповідальності перед батьками, бажання допомагати старшим і опікуватися молодшими. Молодший школяр має відчувати гордість за дії своїх предків.

У свою чергу, емоційне ставлення й усвідомлення знань сімейних цінностей має підтверджуватися молодшими школярами в процесі діяльності. Поведінкові прояви учня-патріота відображають сутність спонукання особистості до вибору вчинків і дій, виявляються в пізнавальній, трудовій активності дітей. Так, діти дотримуються правил і норм поведінки в сім'ї, поважно ставляться до дорослих, дотримуються сімейних традицій. Дочка чи син мають допомагати по господарству: повинні бути сформовані основні трудові навички, вміння із самообслуговування.

Звичайно, що вищий рівень сформованості загальнолюдських якостей в учня-початківця, що частіше дитина виявляє вихованість у колі сім'ї, токраще дитина буде ставитися до Батьківщини, рідної мови та культури українського народу.

На кінець дошкільного періоду дитина знає назву країни, міста (села), в якому мешкає, про існування різноманітних національностей та мов. Шкільне навчання поступово розширює знання патріотичного змісту в учнів-початківців. Молодший школяр повинен знати назви міст, обласних центрів України та її столиці; розуміти, що місто, в якому ми народились, є частиною Батьківщини та в усіх містах України є спільні традиції, звичаї й свята. Молодші школярі мають розуміти значення й походження державного прапора, гімну та герба; виявляти знання основних народних символів, оберегів України, особливості культури українського народу. Учні повинні мати уявлення про народні традиції та звичаї. З кожним роком навчання в початковій школі поглиблюються знання про особливості та різноманітність природи рідного краю.

До того ж молодший школяр має розуміти зміст таких понять, як “обов’язок перед Батьківщиною”, “любов до Батьківщини”, “захисник Батьківщини”, “патріотизм”, “патріот”. Якщо учень має високий рівень знань патріотичного змісту, він зможе виявляти відповідні погляди на факти громадянського життя.

Суттєве місце в системі патріотичних цінностей посідає правова культура. Так, молодший школяр має знати історію створення Конституції України, розуміти її значення для громадян, вміти викласти зміст основних статей головного закону держави. Молодші школярі мають засвоїти, що найважливіші вимоги суспільного співбуття закріплені законом, і порушення їх завжди є аморальним.

Звичайно, шкільне навчання відіграє провідну роль у формуванні комунікативних умінь. Молодші школярі з першого класу вчать української мови. І саме рідне слово виховує національну психологію, національний характер, національну самосвідомість особистості.

Усвідомлення мови як безцінного скарбу народу є одним з найвагоміших моментів розвитку національної спрямованості. У свою чергу, молодший школяр повинен не тільки добре володіти мовою, а й мати бажання спілкуватися нею. Сформоване бажання спілкуватися рідною мовою позитивно позначається на відчутті єдності з державою, з рідною землею. Крім того учень-патріот має відрізнитися відповідальним ставленням до прав та обов’язків громадян відповідно до державних законів, виявленням позитивного ставлення до захисників Збройних сил України. Звичайно, не можна не наголосити на важливості сформованості почуття любові до рідного краю та Батьківщини.

Таким чином, емоційне ставлення включає в себе такі соціально-психологічні характеристики молодшого школяра, як переживання особливого позитивного ставлення до засвоєних знань навколишнього світу, рідного краю, формування відповідних поглядів на факти громадянського життя країни, любов до рідної мови, виявлення стійких інтересів до цих відомостей, бажання брати участь у суспільно корисній праці, народних звичаях, обрядах. Добре, якщо дитина виявляє не тільки ґрунтовні знання пат-



ріотичного змісту, а й потребу в пізнанні історичного минулого та сучасного етапу розвитку країни.

Знання особистості повинні глибоко проникнути у свідомість учнів, які мають не тільки їх засвоїти, а й пережити, аналізувати, роботи висновки. Глибоке засвоєння молодшими школярами знань патріотичного змісту, забезпечує чуттєвий досвід дітей, тобто особливе її ставлення до того чи іншого суспільного явища. У свою чергу, знання й почуття впливають на діяльність, стимулюють її.

Наголосимо, що активна діяльність патріотичного змісту є не тільки показником та критерієм патріотичної культури, а й найважливішою умовою. Важливо, щоб діти застосовували знання та вміння, необхідні для відповідальної участі в суспільно корисній діяльності. Ідеал поведінки учня-патріота полягає в тому, щоб знання не залишилися тільки у свідомості, а виступали стимулом до конкретної діяльності патріотичної спрямованості. Показниками позитивного прояву в поведінці цього напряму сформованості патріотичних якостей є дотримання молодшими школярами основних прав, обов'язків, норм поведінки громадянина-патріота, свідоме виконання доручень. Крім того, це і виявлення бажання захищати Батьківщину, дбайливе ставлення до культури, традицій країни. Молодший школяр має показувати приклад дбайливого ставлення до природи. Взагалі турбота про природу, збереження та оновлення її ресурсів – риси, які притаманні, насамперед, людині-патріоту, для якої навколишнє середовище – не просто територія, тимчасове місце проживання, а простори Батьківщини, рідна земля [1, с. 204].

**Висновок.** Отже, аспекти формування патріотичних якостей ґрунтуються на принципах загальнолюдської моралі й виявляються в свідомому та активному виконанні особистості своїх громадянських обов'язків, прослідковуються через комплекс почуттів, поглядів, відносин, дій. Про сформованість патріотичної культури учня молодших класів можна говорити, якщо в дитини виникло бажання плекати рідну мову, зберігати історичні пам'ятки, надавати допомогу молодшим і старшим. Чесний, добрий, працелюбний, кмітливий, гостинний, співчутливий – такі соціально-психологічні особливості мають бути притаманні учню-патріоту молодших класів. Та головне: молодший школяр має усвідомити себе патріотом, громадянином України, бо що глибші патріотичні почуття, то міцніша патріотична свідомість.

Соціальний простір для розвитку патріотичних якостей не обмежується шкільними стінами. Важливу роль тут виконує саме співробітництво сім'ї та школи, вплив інших соціальних інститутів. Молодший шкільний вік – особливий етап у формуванні ставлення людини до навколишнього світу, коли визначається спрямованість особистості. І це є періодом для закладання патріотичних якостей, які будуть розвиватися в майбутньому. Отже, в подальшому ми спробуємо обґрунтувати соціально-педагогічні умови для ефективного розвитку патріотичних якостей у молодших школярів.

## Література

1. Система виховання національної самосвідомості учнів загальноосвітньої школи : метод. посіб. для вчителів / Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова ; Тернопільський держ. педагогічний ун-т ім. В.Гнатюка ; Д.О. Тхоржевський (ред.). – К., 1999. – 296 с.

ІВАСІШИНА С.В.

## ВПЛИВ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ Б. СПОКА НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ПРОСВІТИ БАТЬКІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У США

На сучасному етапі розвитку української педагогічної науки набуває актуальності дослідження такого соціально-педагогічного феномену, як батьківська просвіта. В умовах швидкої зміни цінностей моделі виховання минулих часів багато в чому стають неефективними. Саме тому сьогодні для нашої країни доцільним є розширення й оновлення методичної бази з питань навчання батьків виховувати й доглядати за дитиною. У зв'язку з цим для України необхідним є звернення до здобутків виховання найвидатніших педагогів та використання досвіду провідних країн, зокрема США.

Особливості батьківської просвіти у США досить широко висвітлені в педагогічній теорії і практиці. Розглядаючи характер навчання американців батьківства у другій половині ХХ ст., нами було виявлено, що провідною фігурою американської педагогічної думки цього часу є Б. Спок (Benjamin Spock). Окремі аспекти діяльності педагога, пов'язаної з просвітою американських батьків, висвітлені у працях Ю. Азарова, С. Білецької, В. Боровікової, С. Степанова. Серед зарубіжних дослідників слід відзначити аналіз педагогічної спадщини видатного педагога, запропонований Л. де Моз (L. de Mause), Дж. Кінкід (G. Kinkead) і Р. Мет'юз (R. Mathews).

**Мета статті** – творче осмислення здобутків Б. Спока (Benjamin Spock) стосовно виховання дошкільників та простеження впливу його педагогічних ідей на формування сучасної системи просвіти батьків дітей дошкільного віку у США.

Аналіз динаміки становлення та розвитку системи батьківської просвіти у США дав нам змогу виявити, що в середині ХХ ст. організація навчання батьків дітей дошкільного віку проходила під гаслом “всездозвільної” виховної ідеології. Підняття дитини з її бажаннями над потребами і бажаннями самої сім'ї, з одного боку, а також поширення ідеї планування сім'ї і революція у сфері протизаплідних засобів – з іншого, вплинули на зростання цінності дитини, адже тепер вона з'являлася після свідомого вибору батьків.

Швидкий сплеск народжуваності (“бемі-бум”), пов'язаний з економічним процвітаням США і престижем материнства, у свою чергу, створив